OER

2017-04

Foto voorkant: Schijnviltroos of Ruwe Viltroos, een zeldzaam houtig gewas

Hierbij de laatste OER van de jaargang 2017.
In februari 2018 verschijnt weer een aflevering die we in samenwerking met het Fries Landbouwmuseum, de AFRON en de Boerderijenstichting Friesland uitgeven.

Het Platform Friese rassen (ondertussen aangevuld met gewassen) is volop in beweging.
Op de laatste bijeenkomst van vertegenwoordigers van de aangesloten organisaties werden met name afspraken gemaakt over onze deelname aan LF 2018. Eerder werd bericht, dat we een tiental excursies organiseren bij het nieuwe Fries Landbouwmuseum in Goutum en bij Vijversburg in Tytsjerk. Het spreekt vanzelf dat onze lezers daar ook van harte bij worden uitgenodigd. Het programma bestaat uit een uitleg over de er aanwezige dierenrassen en landbouwgewassen. In Goutum wordt ook de pas aangelegde fruitboomgaard met Friese of met Fryslân verwante rassen erbij betrokken. Een powerpointpresentatie maakt duidelijk wat tot de Friese rassen en gewassen gerekend kan worden. Er wordt aan de deelnemers ook een proefje van met materiaal uit de collecties samengesteld lekkers aangeboden. Bij toerbeurt zullen de deelnemende organisaties zich met een kraam presenteren. De 'Nederlandse Vereniging voor Stabij- en Wetter-hounen' (NVSB) organiseert in het kader van LF 2018 een tweede clubshow.

De data waarop u aan de excursies kunt deelnemen zijn:

Vijversburg: zo 10-6; zo 8-7; zo 5-8; zo 26-8 en za 8-9.
Goutum: zo 24-6; za 21-7; zo 12-8; zo 2-9 en zo 16-9.
Ze beginnen om twee uur en eindigen om half vijf.

Het heeft veel wat voeten in de aarde om voor het Platform een passend logo te kunnen samenstellen.
In 2018 wordt ook enkele groepen van het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het agrarisch beroepsonderwijs op de beide excursieplekken verwacht. Met het oog daarop wordt lesmateriaal gemaakt.
In 'De Week van het Landschap', dat is in oktober 2018, wordt op een nog bekend te maken plek met Landschapsbeheer Friesland en de drie in de provincie werkzame natuurbeherende organisaties een gezamenlijke manifestatie gehouden. Geprobeerd wordt de Friese dierenrassen in levende lijve hier bij te betrekken. De aardappelcollectie zal zo mogelijk deel uitmaken van een expositie in de Blokhuispoort.

Nu de houtige gewassen ook van het Platform deel uitmaken, zal hieraan in OER ook geregeld aandacht worden besteed. De voorplaat en een artikel in dit nummer getuigen hier al van. Ondertussen is naar enkele fondsen een verzoek uitgegaan middelen beschikbaar te stellen voor het samenstellen van herbaria met de landbouwgewassen en het conserveren van de aardappelcollectie in alcohol.
Karst Meijer van 'Herbarium Frisicum' gaat zich hier mee bezig houden.

In deze OER enkele voorproefjes uit de inhoud van brochures (zie de lijst achterin) die het Platform in 2018 in een voorlichtingscampagne tot uitvoering brengt.

December 2017
Jaargang 2017, nummer 4
OER is een uitgave van het Platform Friese Rassen en Gewassen

Samenstelling van dit nummer: Johannes Spyksma
Foto's: Pat Zijlstra
Grafische realisatie: stipwerk.nl

Griet Bergsma en Aafke Meinesz zetten zich in voor het oude fruit

Het Kenniscentrum Vrienden van het Oude Fruit (VOF) laat zich in Fryslân al enkele jaren vertegenwoordigen door Griet Bergsma uit Luxwoude en de uit Harich afkomstige Aafke Meinesz.
Met de landelijk werkzame organisatie speuren ze onder andere naar oude hoogstamvruchtbomen.
Ze hebben ook vaak contact met particulieren die meer willen weten over de op hun erf staande bomen. Meestal weten de vrouwen al snel om welke rassen het gaat, soms roepen ze de hulp in van andere 'Vrienden'. Aan de hand van rassenbeschrijvingen worden dan de juiste benamingen gevonden.
Zo kwam ook de omgeving van Drachten aan de beurt. Griet Bergsma ontdekte daar het ras 'Enkele Griet', dat al in 1758 door Johann Hermann Knoop in zijn 'Pomologia' beschreven werd. Aan de hand daarvan kon de benaming worden vastgesteld. Geënte exemplaren van het ras zijn inmiddels uitgereikt.

De vrouwen sporen niet alleen onbekende rassen op, bekende rassen worden in kaart gebracht en via enten vermeerderd. Daarnaast organiseren ze twee of drie keer per jaar determinatiedagen, waar fruitbezitters zich kunnen laten informeren over de namen van hun vruchtbomen. Dit vindt plaats in samenhang met een fruitshow, waarbij zo'n 80 tot 100 verschillende appel- en perenrassen worden getoond.

In het voorjaar worden een aantal entdagen georganiseerd. Nadat de bezoekers de voor hen geschikte enten hebben uitgezocht, worden deze op onderstammen gezet. Na de instructie nemen de bezoekers de geënte exemplaren mee naar huis om ze daar te planten.
De schooljeugd wordt hier ook bij betrokken. Nadat de leerlingen door de leraren met een folder op de activiteit zijn voorbereid, gaan ze zelf aan de slag, ze maken zo kennis met het enten. Na afloop nemen ze hun eigen boompje mee naar huis.

De vrouwen geven ook advies aan particulieren die een boom(gaardje) willen inrichten. Ze zijn als lid van de Hoogstambrigade vrijwilliger bij Landschapsbeheer Friesland, dat zich onder anderen inzet voor het behoud van oude fruitbomen. Melden bezitters van hoogstamfruitbomen met achterstallig onderhoud zich bij Landschapsbeheer, dan wordt de Hoogstambrigade ingeschakeld om ze te snoeien.

Email: grietbergsma@hetnet.nl
a.f.meinesz@ziggo. nl

Meer plek voor fokcentra met de zeldzame dierenrassen

Fryslân kent slechts drie fokcentra voor de Friese dierenrassen. Twee ervan worden beheerd door de 'Friese Hoenderclub', in 'Rispens State' in IJlst worden de Friese Roodbonten gekoesterd. Op een bijeenkomst gingen stemmen op, om -vanwege de afkomst- ook de Witrik van het gelijknamige fokcentrum in Twijzelerheide bij het Platform te betrekken.
In Fryslân ontbreekt een fokcentrum voor de Fries-Hollandse Zwartbonte. Wel zijn er drie fundamentfokkers die dit ras in ere houden. De twee schapenrassen, de beide hondenrassen en de landgeit kennen er ook geen fokcentra.

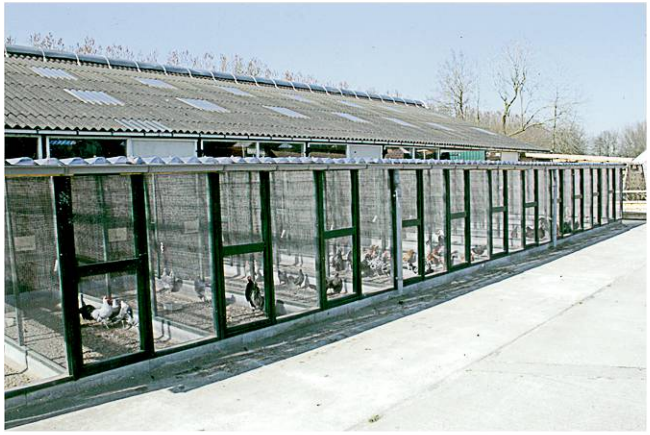

Voormalig fokcentrum krielen

Fokcentra voor de zeldzame dierenrassen worden erkend door de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen'(SZH). Een foktechnisch inspecteur van de organisatie beoordeelt of een en ander beantwoordt aan de voorwaarden die door de SZH gesteld worden.
Om geïnteresseerden over de rassen waarvoor geen fokcentrum is over deze rassen te kunnen informeren, worden in de door het Platform te publiceren brochure 'Werken aan verscheidenheid' adressen genoemd waar dit mogelijk is. Zie de lijst van publicaties achter in deze OER. Ondertussen wordt geprobeerd het aantal Friese fokcentra uit te breiden.

Fokcentrum grote hoenders

Fokcentra doen denken aan de in Oostenrijk gevestigde *'Arche Höfe'.* Ze werden daar ingericht om het voortbestaan van de zeldzame dierenrassen veilig te stellen. Zo werd het mogelijk een breed publiek over de rassen te informeren. Evenals in Nederland, kan zo'n boerderij eigen streekproducten op de markt brengen. In gesprekken met de natuurbeherende organisaties wordt onderzocht om een eerder voornemen of ook in Fryslân een of meer dergelijke voorzieningen tot stand te brengen uiteindelijk toch nog gerealiseerd kan worden.

Fokcentrum Rispens State

PERIODIEKEN

In *'De Fryske Hounen',* het orgaan van de 'Vereniging voor Stabij- en Wetterhounen'(NVSW), verslagen van de viering van het 70-jarig bestaan van de NVSW op camping 'De Veenhoop' en de deelname aan het Flaaijelfeest in Nieuwehorne.

Op de camping werd door de aanwezige kinderen een defilé gehouden. Bij workshops konden de deelnemers antitekenbanden maken, leren over vachtverzorging en hondenspeeltjes maken. Eén van de workshops ging over de jacht. Het ruige terrein met lekker vies water (van de veengrond) was geschikt om er met de honden te werken.
Het *Flaijelfeest 2017* werd mede opgeluisterd door een presentatie van de Friese honden. In een optocht reed een kar mee met de honden en hun baasjes.

In *'Zwartbles-info',* het tijdschrift van de Zwartbles-fokkersgroep, een artikel over hoe deze organisatie wil gaan deelnemen aan Leeuwarden Culturele Hoofdstad. Op zondag 22 april wordt een lammetjesdag georganiseerd, op zaterdag 30 dagen volgt de clubdag die ook in het Friese dorp Stiens wordt gehouden. Op het programma staan onder meer: spinnen, weven, schminken en knutselen.

In het tijdschrift van de Landelijke Fokkersclub Nederlandse Landgeiten *'De Nederlandse Landgeit'* constateert voorzitter Jaap Mekel dat de keuringen weer achter de rug zijn. Veel dieren haalden meer dan 90 punten! Het maximum is 100.
In Gemert waren er flink meer dieren dan vorig jaar, in Harkema bij de Spitkeet minder. "Het zou mooi zijn als de neergang definitief gestopt is." Regen bij keuringen biedt het voordeel dat natte beharing minder verhullend werkt.

Ron Bon meldt in *'De Zwartbles',* het orgaan van het Nederlands Zwartblessenstamboek, in een mail uit Denemarken dat hij zich daar verwonderd heeft over het oordeel van de jury tijdens de keuring in het Deense Ribe. Hun 3-jarige ooi, Sønderager Annie, werd uitgeroepen tot 'interbreed best schaap'. Hun éénjarige ooi was vond hij groter en stijlvoller en had de titel eerder verdiend. "Omdat we geleerd hebben ons bij het oordeel van de jury neer te leggen, hebben we dit dus maar geaccepteerd."

Jappie de Jong: “Melkers van de Friese Melkschapen moeten hun verantwoordelijkheid gaan nemen”

Als Jappie de Jong in Nes bij Akkrum samen met zijn vrouw schapen wil gaan melken om er zachte kaas mee te maken, proberen ze het eerst met een vijftiental Zwartblessen en Vlaamse schapen. Al na een aantal jaren gaan ze over op tien Friese melkschapen.
Het verschil is groot: ze geven voor een langere periode meer melk. Eerst drie liter daags, later in het seizoen neemt dat af tot ongeveer anderhalve liter.

De dertig schapen die het bedrijf anno 2017 telt, worden in de eerste helft van de week door de vrouw gemolken, in de tweede helft doet hij dat. Zo wordt ook het kaas maken verdeeld. Een kilo melk levert eén zacht kaasje. Die worden direct nadat ze gemaakt zijn in Akkrum en in Tynje verkocht.
Dat levert genoeg geld op om de boerderij waar ze wonen te onderhouden en de verzekeringspremies te betalen.

Jappie de Jong is acht jaar geleden voorzitter van 'It Fryske Melkskieppe-stamboek' geworden. Waren er tien jaar geleden nog 59 leden, nu zijn dat er nog maar ongeveer dertig. Zo nu en dan komen er nog wel leden bij, maar door de toegenomen regelgeving laten steeds meer het afweten. Een ander bezwaar is dat het melkschaap, zoals de Texelaar, geen vleesras is. Voor velen een reden om dat schaap te gaan houden. Bijna niemand ziet het onderscheid tussen een Fries Melkschaap en een Texelaar.
Het aantal leden dat de schapen nog in het stamboek laat registreren is geslonken naar ongeveer tien. Om dat te veranderen, ondernam het 'Molkskieppestamboek' recent een poging de overstap naar registreren gemakkelijker te maken.

Ook in Fryslân zijn er nog steeds bedrijven die meer dan honderd Friese melkschapen houden, om er harde of zachte kaas van te maken. Als het hen lukt daar een speciaal product van te maken, valt er het nodige mee te verdienen.
Bij het Molkskieppestamboek bestaat de indruk dat sommige melkers met grote aantallen schapen te weinig aandacht besteden aan het raszuiver houden van hun dieren. Toch maken ze gebruik van de unieke overgeleverde eigenschappen van het schaap. Dat brengt de Jong tot de uitspraak dat zulke melkers meer dan nu het geval is hun verantwoordelijkheid moeten nemen.

Net-sertifisearre moalfruchten net te fermerkjen

Yn de kolleksje fan it Wurkferbân komme fjirtjin moalfruchten foar. Fan fiif dêrfan is yn 2016-2017 mear ferboud as om se allinne mar yn stân te hâlden. De Amelander Rogge wurdt op dat eilân troch Anton Nagtegaal ferboud.
It is de bedoeling de kommersjele rassen Sint Jânsrogge, Reade Spelt, Swarte Hjouwer Presidint, Winterhjouwer en Grize Sânboekweit kommersjeel te meitsjen. Troch de regeljouwing rint dat oant no ta yn de measte gefallen op 'e non.

De *Sint Jânsrogge* is in wintergewaaks dat foarhinne op de sângrûnen ferboud waard. It is foaral gaadlik om der roggebrea fan te meitsjen. De bakkwaliteit is poerbêst. It wurdt mear as twa meter heech. Allinne by swiere stoarm legert it. In heale bunder dêrfan is troch Ulke Hoekstra ferboud op in terrein fan Steatsboskbehear yn Ketlyk.

Ulke Hoekstra ferboude yn Ketlik op in terrein fan Steatsboskbehear ek *Reade Spelt.* Dit gewas kaam neffens in meidieling fan argeologysk ûndersiker Mans Schepers al foar op de Fryske terpen. It wie benammen feefoer, mar fanwegen it hege glutengehalte waard it ek brûkt om der bôle mei te bakken. Der is ek bier dêr't it by brûkt wurdt. Griesmoal kin der ek mei makke wurde. Spelt is in alternatyf foar gewoane weet.

Arend Timmermans en Gerben de Vries ferbouden yn it ôfrûne seisoen in bunder *Swarte Hjouwer Presidint* op de Histoaryske Ikkers fan Steatsboskbehear yn Eastermar. De kerls fan hjouwer binne opburgen yn plommen. Om’t hjouwer gjin grutte easken oan 'e grûn stelt, waard it earder op de sângrûnen as feefoer ferboud. It hat ek eigenskippen foar minsklike konsumpsje. 'De Haverketen', ferbûn oan de Lânbouuniversiteit Wageningen, hat in folder útbrocht mei foarbylden.

Mei in soad foldwaning waard op it bedriuw fan Kees de Groot yn Boer in heale bunder *Winterhjouwer* ferboud. It sied is te brûken as feefoer, mar lykas de Swarte Hjouwer Presidint is it ek gaadlik foar minsklike konsumpje. Fan hjouwermout wurde hjouwerflokken, hjouwerbrij of hjouwer (pan)koeken makke. Plette kin it tsjinst dwaan yn muesli.

Ytsje de Vries út Harich, dy't it ôfrûne seisoen foar it earst oan it Wurkferbân meidie, ferboude yn Gaasterlân trijekwart bunder *Grize Sânboekweit.* Sânboekweit wie de earste frucht nei't de Fryske heide yn kultuer brocht wie. Neffens in fersrigel út It Heitelân ("dêr't it boekwytblomke pronket tusken heide en beamguod yn") waard dit gewas benammen op de sângrûn ferboud. As fan it sied moal makke is, kin it brûkt wurde om der mei molke of sûpe brij fan te meitsjen. Boekweitgrôt kin ek opbakt wurde. It moal kinne pankoeken fan bakt wurde.

De swierrichheid dy't him foardocht by it ferkeapje wollen fan boppesteande moalfruchten is, dat se troch in dêrta ynstelde ynstânsje *sertifisearre* wêze moatte. De troch Ytsje ferboude boekweit, sit in SKALsertifikaat op, mar dêrmei is noch net alles sein.
Bij it ferbouwen fan de Sint Jânsrogge, de Reade Spelt en de Swarte Hjouwerpresidint op terreinen van fan Steatsboskbehear wurde gjin bestridingsmiddels brûkt, dat wol noch net sizze dat it sied sertifisearre en dus kontrolearre is. Der wurdt besocht dat te feroarjen. Salang rint it besykjen sied of moal fan boppeneamde fiif moalfruchten op 'e merk te bringen op 'e non.

P.S. Foar in fierdere beskriuwing fan de moalfruchten en oare lânbougewassen dy't it Wurkferbân behertiget sjoch de list mei publikaasjes efter yn dizze OER.

Karst Meijer vertegenwoordigt houtige gewassen

In Wolvega is in een voormalige school het 'Herbarium Frisicum' gevestigd. Het wordt beheerd door Karst Meijer, botanicus en bramendeskundige. Hij heeft zich bereid verklaard de houtige gewassen in het Platform Friese Rassen en Gewassen te vertegenwoordigen. In Wolvega zijn meer 100.000 gedroogde planten tussen herbariumbladen opgeslagen.
Toen Meijer van de collectie landbouwgewassen van het Fries Werkverband hoorde, zag hij onmiddellijk de mogelijkheid ook deze in een herbarium op te slaan. Omgekeerd raakten ze er bij het Werkverband van overtuigd, dat dit naast het vastleggen van de gewassen in woorden en foto's een uitstekende mogelijkheid biedt een en ander te documenteren. En blijvend voor een publiek zichtbaar te maken.

In een vorig nummer van OER is al aandacht besteed aan de *houtige gewassen* die tot nu toe in Fryslân geregistreerd werden. We hebben het dan over de autochtone bomen, struiken, klimplanten en bramen die zich van nature in delen van de provincie gevestigd hebben. Door onmisbare genenbronnen dragen ze voor een belangrijk deel bij aan de biodiversiteit en de ecologische waarde in met name natuurgebieden. Volgens de aan het Platform bekende publicaties, zijn dat zeventig bomensoorten, vierendertig struiken, vijf klimplanten en zesendertig bramensoorten.

Wat bramen betreft, heeft Meijer zich ontpopt als bataloog, als bramen-deskundige.
Door zijn speurwerk is komen vast te staan dat er heel wat van deze struiken in onder meer de Friese Wouden voorkomen. Ze hebben deels nog geen naam, omdat ze door Meijer opgespoord werden. Sommige zijn ondertussen wel benoemd. De door Meijer ontdekte *Rubus meijerii* werd naar hem genoemd, de braam *Rubus jacobi* werd vernoemd naar Lutz Jacobi.
Het is de bedoeling dat er per gewas drie afleveringen worden gemaakt. Eén voor het herbarium, één voor het Werkverband om die te kunnen laten zien en één die door het Fries Museum op een veilige plek wordt opgeslagen.

Meijer wil het niet bij herbariumafleveringen laten. Hij denkt dat de meer dan dertig aardappelen uit de collectie van het Werkverband geschikt zijn om in alcohol te worden opgeslagen.

Mensen die zich willen verdiepen in de houtige gewassen, kunnen via herbariumfrisicum@gmail.com contact opnemen met het herbarium in Wolvega - Schoolstraat 19-1 8471 CC Wolvega.

Karst Meijer bij de door hem ontdekte en beschreven nieuwe bramensoort: Rubus frieslandicus (Witte randbraam)

Voorlichtingscampagne richt zich op grondeigenaars

Het Platform Friese Rassen en Gewassen begint met ingang van 1 januari 2018 met het oog op het promoten van de Friese en met Fryslân verwante rassen en gewassen een *voorlichtingscampagne.* Achter in deze OER staat een lijst van door het Platform uit te brengen publicaties die daarbij gebruikt worden. Eén van de brochures is bedoeld om grond-eigenaren te interesseren voor de toepassing van de gewassen en rassen.

Bij grondeigenaren gaat het onder meer over de *overheden.* Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen bezitten zo'n 30 procent van de grond in Nederland. Ongeveer een derde daarvan maakt deel uit van het 'Nationaal natuurnetwerk'. In Fryslân bestaat 11,5 procent van het grondoppervlak uit natuurgebied, de landbouw beslaat 78,2 procent. Veel grondeigenaren zijn boeren met eigen bezit. Ze worden voor een belangrijk deel vertegenwoordigd door het in Joure gevestigde 'Friesch Grondbezit'. Er is veel discussie over hoe landbouwgronden op duurzame wijze kunnen worden beheerd. Eén van de opties is *natuurinclusieve landbouw*, een reactie op het grote verlies aan biodiversiteit in het landelijk gebied. Met natuurgebieden wordt dat als gevolg van onder meer verdroging en luchtvervuiling maar zeer ten dele opgevangen.
De 'Protestantse Kerk Nederland' heeft in Fryslân volgens een schatting 10 tot 15 procent van de grond in eigendom.

Hebben we het over grondeigenaars dan zijn in dit verband uiteraard ook states en stinzen, landgoederen, cultuurtoeristische plekken, historische boerderijen en kinder- en zorgboerderijen van belang. Op al die plekken kan de biodiversiteit door de landbouw, bij wijze van *agro-biodiversiteit,* bevorderd worden.
Tot de overheden die in dit verband van belang zijn kunnen de Europese Unie, het Rijk, de provinciale overheid en de Friese gemeenten worden gerekend. Europa is echter geneigd dit onderwerp door te schuiven naar het Rijk, dat op haar beurt de provinciale besturen hiervoor verantwoordelijk stelt. Het Friese provinciaal bestuur benadrukt in een beleidsbrief het belang van het bevorderen van biodiversiteit door natuurinclusieve landbouw. Reden waarom het Platform daar ook een brochure aan wijdt.
In het Provinciehuis wordt, als opvolging van het Streekplan, gewerkt aan de voorbereiding van een Omgevingsvisie. Tot nu heeft een actie om de Friese rassen en gewassen daarbij een uitdrukkelijke plek toe te kennen nog niet veel uitgehaald. Een poging aan dit onderwerp, omdat het Fries levend erfgoed is, mee te nemen in het provinciaal cultuurbeleid mislukte. Het provinciaal bestuur hecht wel belang aan het ontwikkelen van streekproducten met de Friese rassen en gewassen.

In de voorlichtingscampagne wordt geprobeerd de hiervoor genoemde doelgroepen (overheden, natuurbeheerders, Wetterskip Fryslân, de kerken en het Friesch Grondbezit) (nog meer) te interesseren voor de toepassing van de Friese rassen en gewassen op hun gronden.

Kookworkshop werkt met Friese rassen en gewassen

In Rijperkerk runnen Age de Graaf en Arend Dijkstra onder de benaming 'Il Casale' een kookstudio. Ze werken met producten van kleine familiebedrijven. Ze werken ook met materiaal dat voortkomt uit de Friese rassen en gewassen.
Zo gebruikten ze bij een kookworkshop vlees van de Friese Roodbonte en verse en halfharde kaas van het Friese Melkschaap. Toen ze daarmee en maaltijd lieten bereiden gebruikten ze het Woudgeeltje en de Leverkleurige Boon.

Een kookworkshop bij 'Il Casale' heeft een vast verloop. Bij aankomst wordt een glas wijn met enkele hapjes geserveerd. Vervolgens wordt de door Dijkstra samengestelde receptuur doorgenomen. De deelnemers gaan dan in groepjes een onderdeel van het menu bereiden. Na alle voorbereidingen gaan ze aan tafel en wordt het zelfbereide maal geserveerd.

Onlangs is in 'Il Casale' aan de hand van een door Pat Zijlstra samengesteld beoordelingsformulier een *smaakproef* voor aardappelen gehouden. Nadat een zevental in de collectie van het Werkverband voorkomende aardappelen waren beoordeeld, kwam de rassen Woudgeeltje, Rode Eersteling en Berlikumer Geeltje als beste uit de bus. De door Durk van der Schaaf in leven gehouden Vroeg Op die bij eerdere smaakproeven hoog scoorde, deed het minder goed. Zijlstra weet dit aan de kwaliteit van de grond waar de aardappel geteeld werd.

Onderwijs en educatie

Eén van de manieren om de band tussen de Friese rassen en gewassen en jonge of oudere bewoners te versterken, is onderwijs en educatie. De bovenbouw van het basisonderwijs, de onderbouw van het vervolgonderwijs en het agrarisch en gastronomisch beroepsonderwijs bieden daartoe een aangrijpingspunt. Dan is er ook nog de volwasseneneducatie die bijvoorbeeld door het Friesland College, de Volksuniversiteit Fryslân en de Fryske Folkshegeskoalle op Terschelling geboden wordt.

Bij 'It Griene Nêst' werden indertijd meerdere schoolgroepen uit het basisonderwijs ontvangen om met de daar aanwezige Friese rassen en gewassen kennis te maken. Aan de hand van wat zich er voordeed en met daartoe gemaakt lesmateriaal werd een voorjaars-, een zomer- en een herfstprogramma aangeboden.
Zoals eerder in deze Oer gemeld, wordt het educatief gebeuren met ingang van 2018 verplaatst naar Vijversburg in Tytsjerk en het Fries Landbouwmuseum in Goutum. In dat jaar worden de lessen ingepast in de inbreng van het Platform bij LF 2018. Ook nu weer wordt aan beide plekken aangepast lesmateriaal gemaakt. Voor het eerst zal dat worden samengesteld voor het agrarisch en gastronomisch beroepsonderwijs.

Een mogelijkheid die zich bij onderwijs en educatie voordoet zijn *smaaklessen.* Het op het Landbouwmuseum te vestigen educatief centrum zal hieraan aandacht besteden. Een andere mogelijkheid is de *adoptie* van dierenrassen. Er kunnen *werkstukken* en *posters* over de te behandelen onderwerpen worden gemaakt.

INTRODUCTIEBLADEN

SCHOONE VAN IEPHOF/
SCHOONE VAN IEPHOF

Het appelras *Schoone van Iephof* is rond 1920 ontstaan op de kwekerij Iephof van de familie Bosgra te Burgum.

De appel heeft een *onregelmatige vorm*. Soms zijn ze rond, soms meer langwerpig. De *grondkleur* is geelgroen, ze hebben een oranjebruine tot steenrode dekkleur.

De bomen waaraan ze groeien zijn vaak groot en kunnen te veel uitgroeien. Ze moeten dus geregeld *gesnoeid* worden.

De Schoone van Iephof is waarschijnlijk uit een *pit* ontstaan. Omdat de boom volgens de kweker goede eigenschappen had, is hij er meer van gaan maken.
De meeste fruitbomen zijn *geënt*. Dan wordt een stukje tak van de boom waarvan men er meer wil hebben op een zogenoemde onderstam geplaatst.

De Schoone van Iephof heeft een *middelmatige kwaliteit*. De appel wordt eind september geplukt en kan tot in februari bewaard worden. Je kunt er appelmoes, appelsap of marmelade van maken. Gedroogde appels kunnen ook erg lekker zijn. Appelbeignets, appelcompote, appelpudding en appeltaart zijn ook niet te versmaden.

De Schoone van Iephof: bewaarbaar tot in februari

Rozebottel/appelmarmelade

Een voor het onderwijs gemaakt introductieblad

Reseptuer, itensiederskeunst en gastronomy

Om de Fryske rassen en gewassen in praktyske betsjutting te jaan, kinne se brûkt wurde om der iten mei te meitsjen. Dêr komt mar al te faak reseptuer en itensiederskeunst oan te pas. Wurdt it oanbean yn restaurants, dan drage se by oan de gastronomy. It wachtjen is op in itensiedersboek mei resepten dêr't de gewassen en rassen yn tapast wurde.

Yn it ferline wie it de Fryske skriuwster Simke Kloosterman dy't mei har *'Fryske Petiele en wat der yn leit'* yn Fryslân de foarstap naam. Dit itensiedersboek waard yn 1986, hast twa generaasjes letter, op 'e nij troch Wike de Haan útjûn. Yn beide is net bewust rekken hâlden mei it brûken fan de Fryske rassen en gewassen. Mar dit kin mei de gedielten oer fleis, ierpels, stamppot, brij, jam en drank wol yn ferbân brocht wurde.

LUXE RECEPT VOOR BINTJE
MET KREEFT EN BOTERSAUS

Pof voor vier personen vier grote Bintjes in de schil gaar in een uur in een warme oven. Om uitdrogen tegen te gaan kan men een bak water onderin de oven zetten.

Ook de twee (reeds gekookte) kreeften moeten in de oven: in de lengte gehalveerd en ingesmeerd met olijfolie en peper en zout gaan ze zo'n tien minuten onder een grill van 200 graden.

Snijd voor de saus een sjalot in stukjes en fruit die in 100 gram oomboter. Hieraan een klein glas witte wijn en eventueel crème fraîche toevoegen. Dit goedje laten inkoken, dan nog eens 300 gram boter toevoegen en wat peper en zout.

De gare Bintjes in de lengte halveren, bedekken met het uit zijn schaal losgehaalde kreeftenvlees en overgieten met de botersaus. Ernaast een salade met lichtzure vinaigrette serveren. Een witte chardonnay past goed bij dit gerecht.

Soks kin ek mei de publikaasje *'Kostelijk Fryslân'* dêr't Harrie Ernst en Carolien Verhoeven, útsein oan Fryske resepten, omtinken ynjouwe oan de skiednis fan it iten en drinken yn de provinsje.

Yn 2009 diene de minsken fan *'Streekmerk Wâldpyk'* in oprop om resepten yn te stjoeren fan gerjochten dy't makke wiene mei gewassen út de Fryske Wâlden. De resultaten steane noch altyt op harren website.

Yn it tydskrift *'De Moanne'* publisearre Freya Zandstra in artikel oer it projekt 'Pareltsjebrij'. Bewenners fan in âldereinhûs waard frege wat te fertellen oer harren ûnderfining mei de tradisjonele Fryske koken. Hja ferwiist ûnder mear nei Tryntsje dy't winterdeis snobbe fan 'rinkjeapels' dy't op 'e souder ophongen wiene.

Hjirre kin ek net foarby gien wurde oan Reitze Spanninga. Yn *'Lekker ite: 4 seizoenen lang'* steane resepten dêr't fleis fan de Fryske Readbûnte by brûkt wurdt. De ûnderdielen stamppot mei ierpels, truffels fan tsiis en roggebrea en lamsbout jouwe ek oangripingspunten.

Restaurant *'De Hinde'* yn Hylpen is ien fan de restaurants yn de Súdwesthoeke dy't produkten út de streek brûke. Yn dit gefal ûnder mear de Fryske Giele Wâldbean en it Wâldgieltsje.

'Fryske Frucht' makket sop fan apels dy't oars faaks dochs mar ûnder de beammen ferrotsje.

It restaurant 'Bleu de tois' yn Brussel brûkt as ierpel allinne mar Bintsjes.

Dorps- en stadslandbouw

Ook in Fryslân zien we meerdere voorbeelden van *dorps- en stadslandbouw.* Je komt het onder meer tegen in dorps- en stadstuinen, schooltuinen, moestuinen of kweekbakken op een binnenplaats. Sommige buurttuinen draaien al meer dan een jaar. De Friese rassen en gewassen komen er maar zelden voor. Zo ook in de volkstuinen die in bijna alle dorpen en steden te vinden zijn.

De gemeente Leeuwarden publiceerde in 2014 een brochure met een overzicht van de in die gemeente voorkomende "eetbare" initiatieven.
Het geschrift bevat ruim dertig uitgevoerde en in uitvoering zijnde initiatieven en een tiental concrete plannen die inmiddels zullen zijn uitgevoerd.
Het voornemen is dat in 2020 in Leeuwarden twintig procent van de benodigde groente, fruit, vlees en vis lokaal op een duurzame manier geproduceerd wordt. Het idee van de eetbare stad moet dan regionaal uitgerold zijn. Hiervoor is een lokale markt van lokale voedselproductie nodig. De brochure bevat een stappenplan voor het op gang brengen van een nieuw eetbaar initiatief.

In de gemeente Zuidwest Fryslân werd in samenwerking met 'Landschapsbeheer Friesland' een project uitgevoerd om de betrokkenheid van de bewoners met de lokale voedselproductie te bevorderen. In de kernen Heeg, Makkum en Sneek werd een beweging op gang gebracht met de bedoeling die in de rest van de regio en provinciaal te laten aanslaan.
Ondertussen bieden enkele moestuinen (o.m. in Pingjum) een aanzet om de Friese rassen en gewassen erbij te betrekken.

Landschapsbeheer Friesland, het Nordwin College, de Friese Milieufederatie en Doarpswurk introduceerden onder het motto 'Friese producten binnen handbereik' het project *'Eetbaar Fryslân'.* Er werd ook een relatie gelegd met de stads- en dorpslandbouw. Ook hier moet de toepassing van de Friese rassen en gewassen nog meer landen.

In Goutum aan de Boksumerdyk vinden we 'De Oerfloed', waar als onderdeel van de 'Leerschool Permacultuur' de hierbij horende ontwerpprincipes in praktijk worden gebracht. In 2017 is daar voor het eerst gebruik gemaakt van Friese landbouwgewassen.

De in de provincie ontwikkelde *Voedselbossen* bieden ook een mogelijkheid in de kruidlaag van groenten en kruiden Friese gewassen toe te passen.

Op vele in de provincie gelegen volkstuinen kunnen Friese gewassen worden geteeld. In sommige gebeurt dat al.

UIT DE PLATFORMREEKS TE BESTELLEN PUBLICATIES

1. *Werken aan verscheidenheid:* werkzaamheden van het Platform Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €3.50
2. De Friese rassen en gewassen en *grondeigenaars* Prijs: €2.50
3. De Friese rassen en gewassen en *receptuur, kookkunst* en *gastronomie* Prijs: €2.50
4. De Friese rassen en gewassen en *streekproducten* Prijs: €2.50

De Friese rassen en gewassen en *ruimtelijke kwaliteit* Prijs: €2.50

6. De Friese rassen en gewassen en de *natuurinclusieve landbouw* Prijs: €2.50
7. De Friese rassen en gewassen en de *stads- en dorpslandbouw* Prijs: €2.50
8. De Friese rassen en gewassen en *educatie* Prijs: €2.50

9-11 In een drietal *brochures* wordt verduidelijkt om welke rassen en gewassen het gaat en voorbeelden gegeven van wat er nu al mee gedaan wordt. Prijs: €7.50 per stuk

12. In een *naslagwerk* worden de Friese rassen en gewassen uitgebreid beschreven. Prijs: €10
13. In 2019 verschijnt een uitgebreide *documentatie* met teksten en foto's van de rassen. Prijs: €15
14. In de publicatie *'Tiden hawwe tiden'* wordt de Friese agrarische geschiedenis vanaf het eerste begin tot de huidige tijd beschreven. Per tijdvak wordt vermeld welke Friese en met Fryslân verwante landbouwgewassen, dierenrassen en fruitrassen zich voordeden. Prijs: €10
15. Een globale beschrijving van de *landbouwgewassencollectie* van het Werkverband Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €5
16. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *dierenrassen* Prijs: €5
17. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *fruitrassen.* Prijs: €5
18. Een globale beschrijving van de in Fryslân gesignaleerde houtige gewassen Prijs €5
19. Het fokken van de Friese of met Fryslân verwante *dierenrassen.* Prijs: €5
20. Het winnen van zaden en knollen van de Friese en met Fryslân verwante *landbouwgewassen.* Prijs: €5
21. Het instandhouden en vermeerderen van het *Friese fruit* Prijs: €5
22. Een introductie van het zaad voor de te telen *consumptiegewassen.* Gratis.
23. Een introductie van het aan te bieden zaad in *zakjes* en *zakken.* Gratis.
24. *FAN FRYSLANS GRUN:* Raamplan voor een gebundelde aanpak van de praktische en economische toepassing van de Friese en met Fryslân verwante dierenrassen, landbouwgewassen, fruitrassen en houtige gewassen. Prijs: €10

Bovengenoemde publicaties kunnen met vermelding van de nummers worden besteld door overmaken van de genoemde bedragen op banknummer TRIO 0197 646 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen te Burgum.
Afgezien van het in 2019 verschijnend nummer 13 kan het gehele pakket door overmaking van €60 via het vermelde banknummer besteld worden. Portokosten: €7.50.

GABE EN GJET

Ta goed begryp: Gabe set him as frijwilliger yn foar it Wurkferbân Fryske Rassen. Syn frou fynt it mar sa-sa.

Gjet: Wat bist wer let.

Gabe: Ik kin't echt net helpe, wy hiene krisisberie.

Gjet: Wie 't wer sa?

Gabe: Dyselde dy't ús troch ús programma foar Kulturele Haadstêd hinne helpe soe, is der mei ophâlden. It waard har tefolle.

Gjet: En no ha se dy frege.

Gabe: Do silst it der wol mei iens wêze moatte.

Gjet: Hast it al tasein?

Gabe: Ik haw sein dat ik it earst mei dy beprate woe.

Gjet: Do bist my al fierste faak fuort.

Gabe: Dy't der foar yn 'e beneaming komme, ha we ien foar ien frege. Der wie net ien dy't koe.

Gjet: Dy't woe, silst bedoele.

Gabe: Reiskosten wurde fergoede.

Gjet: Frijwilligers moatte al fierstefolle opbringe. Dy fonteinen en oare grappen ha se bij Kulturele Haadstêd wol in slompe jild foar oer. De lju wolle dy dingen net iens ha.

Gabe: Der binne ek plakken dêr't se der wakker bliid mei binne.

Gjet: 'k Soe der mar net oan begjinne.

Gabe: De measten wolle wol helpe, as se it hiele projekt mar net op 'e noed ha.

Gjet: Ik hear it wol, do dochst dochs dyn sin.
As 't neat wurdt, is 't dyn skuld.

Gabe: Soe 't net wat tafalle?
Us foarsitter is o sa redenryk, dy kin it ferhaal wol dwaan. De powerpointpresintaasje is ek wol ien foar.

Gjet: Power point.

Gabe: Dat giet mei plaatsjes. Dêr kin't hjoeddedei net sûnder. Se hiene it ek oer Facebook, mar dat hâldt noch al wat yn, ha 'k wol heard. Dêr ha we noch net ien foar.
Der wurdt ek wat lekkers oanbean, dêr rêdt ien fan ús bestjoersleden him mei.

Gjet: Wat moatsto dan noch?

Gabe: Dat sei 'k dochs, der moat ien wêze dy't it gehiel oersjocht. Koördinearje hjit dat.

Gjet: En dat wolle se dy ta ha? Kin jim foarsitter dat net dwaan?

Gabe: Wat dy allegearre net oan 'e holle hat.
Ik leau, ik doch it mar, de oaren skuorre my der wol troch.

Gjet: As 't mar net op my rekkenst.

Gabe: Om wat op te stekken, soest der in kear by wêze kinne. 't Is in moai en learsum programma.

Gjet: Dat seisto.

Gabe: Do moatst der noch mar ris in nacht oer sliepe.

Voor €12,50 abonnementsgeld in het jaar blijft u door het tijdschrift OER op de hoogte van wat er zich afspeelt bij het Platform Friese Rassen en Gewassen. Banknummer: NL 16 TRIO 0197 646 174 t.n.v. Werkverband Friese Rassen te Burgum.

FRL bezorgd door post.frl

VRIJWILLIG(ST)ERS GEVRAAGD

Het Platform Friese Rassen en Gewassen vraagt een of meer vrijwillig(st)ers die bij het uitvoeren van het programma voor LF 2018 facebook willen inbrengen en verzorgen. Door de deelnemers aan het Platform wordt informatie aangeleverd.

Het Platform vraagt een vrijwillig(st)er die bereid is te helpen bij het op peil houden van de zakjes met zaad die op diverse plekken worden aangeboden.

Retouradres: Heerenweg 26 9262 SG Sumar

Blijf het Platform Friese Rassen en Gewassen steunen!

www.friesehoenderclub.nl

www.dwvn.nl

www.roodbontfriesvee.nl

www.onzestabyhoun.nl

www.herbariumfrisicum.nl

Nederlands Zwartbles Schapenstamboek
www.nzs.nl

www.melkschapen.nl

Wurkferbân Fryske Rassen Werkverband Friese Rassen
www.werkverband-frieserassen.nl

FRUIT YN FRYSLÂN
www.fruitynfryslan.nl

www.nvsw.nl

www.zeldzamerassen.nl/zwartbles-fokkersgroep

SZH VOOR LEVEND ERFGOED
www.szh.nl

www.frieshollands.nl

www.landgeit.nl

Vrienden van het oude fruit
www.vriendenvanhetoudefruit.nl